

רש"י בכריתות דף כ"א ע"א בד"ה הכא לא גרסי' והחלב כו' יעושה' וכ"כ רש"י בבכורות דף י' ע"א בד"ה בכפרים כו', ויעושה' בתוס' ד"ה נבלת בהמה טמאה כו'.

דף נא. א גמרא: אמר אביי כל דפן הוא ומה טומאה חמורה דקילא כו' מטמאה שלא במחשבה כו'. לכאורה סוגיין צריך ביאור רב בזה, דהא לפי שטחת פשט הפשוט קאי ק"ו דריב"ג כך, דאם טומאה חמורה מטמאה שלא במחשבה, אף דמצד חומר דידה ה' שורת הדין שלא תרד לטומאה החמורה הזאת עד שיחשוב עליה, ואפ"ה מטמא טומאה חמורה שלא במחשבה, ק"ו שתטמא טומאה קלה שלא במחשבה, וע"ז השיבו חכמים לדברי רבא הראשונים, דשאני טומאה חמורה שיש בה צד קולא שאינה עושה כיוצא בה, ולכך דין הוא שתטמא אף שלא במחשבה, משא"כ טומאה קלה שיש בה צד חומר שעושה כיוצא בה, לכך דין הוא דתיבעי מחשבה, וא"כ מה זה שדחה אביי על זה כל דפן הוא, ומה טומאה חמורה דקילא כו', אדרבה אוסיפת מיא ואוסיפת קמחא, דכיון דאיכא קולא בטומאה חמורה, לכך תטמא שלא במחשבה, דהא ק"ו דריב"ג מצד החומר ה', ושפיר הם משיבין חכמים, דנגד החומרא איכא קולא, ובטומאה קלה איכא חומרא יתירה דעושה כיוצא בה.

והנלע"ד בזה ברור, אחרי שנבין עוד באמת בק"ו דריב"ג, דדאין מצד החומר, ומה טומאה חמורה מטמא שלא במחשבה, ורצונו לומר לכאורה כדכתיבנא, שהי' מהראוי שלא תטמא אלא במחשבה, וקשה למה זה, אדרבה הסברא הנותנת כיון דטומאתו חמירא כולי האי, שמטמא בגדים בבית תבליעה לאוכלה, דין הוא דאפילו מחשבה לא תבעי, וטומאה קלה דלא חמירא כולי האי, היא תבעי מחשבה, ולצד קולא שבה מהראוי שלא תטמא עד שיחשוב עליה לעשותה אוכל, ולבי אומר לי, דמהרש"א ז"ל הרגיש בזה, וכדי ליישבו כ' מהרש"א בפ"י ק"ו דריב"ג, דהכי קאמר, דבכל מקום טומאת אוכלין מיטמא טפי, מטומאה חמורה דהיינו אדם וכלים, דלא מיטמאו אלא מאב הטומאה, וא"כ ק"ו הוא, אם זאת הנבילה מטמא אדם וכלים שלא במחשבה, ק"ו שזאת הנבילה תטמא אוכלין שלא במחשבה כו' עכ"ל, ולפ"ז הוי ק"ו דריב"ג על צד הקולא, דאם מטמא טומאה חמורה שלא במחשבה, אף דאית בה צד קולא בטומאה חמורה דאינה מיטמאה אלא מאב הטומאה, ולצד קלות הזאת, דהיינו מיעוט קבלותה הטומאה ה' מהראוי שלא תרד לה הטומאה אלא במחשבה, ואפ"ה מטמאה שלא במחשבה, ק"ו בטומאה קלה דאית בה חומרא דמיטמאה מכל דבר אף מדבר שאינו אב הטומאה, כ"ש דמצד חומרא הזאת שיש בה שתטמאה שלא במחשבה, וא"כ קושייתנו מתורצת בדברי מהרש"א, דריב"ג נקט לק"ו דידה' מצד הקולא שבטומאה חמורה, ואלו לא כיון מהרש"א ליישב זה, לא ידעתי מה ה' חסר לו בק"ו הפשוט, עד שהוצרך לזה (וסוף דברי מהרש"א צריכין עיון קצת, יהי' איך שתהי' כוונתו, ולא רציתי להאריך בו כעת).

ומעתה דהק"ו דריב"ג ה' מצד הקולא שבטומאה חמורה, יפה מאוד דחה אביי כל דפן הוא, דאדרבה מצד מה שאמרת דאיכא עוד קולא אחרת בטומאה חמורה שאינה עושה כיוצא בה, א"כ כ"ש דהוי שפיר ק"ו דריב"ג, ומה טומאה חמורה דקילא כו', ורבא אפשר לומר הבין ק"ו דריב"ג, מצד החומרא שבטומאה חמורה וכדכתיבנא לעיל בתחילת קושייתנו, ולכך השיב, דתשובת חכמים דאיכא

קולא בטומאה חמורה שאינה עושה כיוצא בה, אבל אביי השיב דכל דכן הוא, דק"ו דריב"ג הוא מצד הקולא שבה, וא"כ מה השיבו חכמים, ולכן תירץ רב ששת דאה"נ דק"ו דריב"ג היתה מצד הקולא, וחכמים השיבו, דיש עוד חומר אחר בטומאה החמורה, מלבד חומר הטומאה עצמה, דאין צריכה נמי הכשר, ולכך כיון דשני צדין חומר א"צ מחשבה, וכן רבא עצמו מקיים תירוצו דרב ששת באמרו שום טומאה חמורה בעולם וכפרש"י, כנלע"ד לפרש סוגיין בזה, ועיין בדברינו בדף הקודם בעמוד ב' בלשון רש"י בד"ה עוף טמא כו', מ"ש שם בשם הר"ן בפ"י ק"ו דריב"ג, ודוק היטיב.

והתנן שלשה דברים נאמרו בנבילות עוף טהור כו', משנה הזאת לא מצאתיה בשום דוכתא, כי במתני' דמס' טהרות פרק א' משנה א' דמייתי לה הש"ס לעיל דף נ"א ריש עמוד ב', התם קתני שלשה עשר דברים נאמרו בנבילות עוף טהור, והכא קתני רק שלשה דברים נאמרו, והיא גופא תמוה אמאי אמר בזה שלשה דברים דהא באמת י"ג גינהו, ולר' יהודה בטהרות שם י"ב מיתה הוה, ולר' יוסי ט"ו, וכמ"ש התי"ט שם בד"ה שלשה עשר דבר כו' יעו"ש. וראיתי במסורת הש"ס כאן על הגליון ציין, שקלים דף ח', וראיתי שם דף ח' ע"א בירושלמי הגדפס אצל ש"ס שלנו, ואמרו ר' אבוהו שם בפרק ה' הלכה א': שלשה עשר דברים נאמרו בנבלת עוף, וחפשי בכולהו תוספתות דסדר טהרות ולא מצאתיה, ומה גם אלו ברייתא או תוספתא הוא בשום מקום תיקשי מדוע לא מייתי הש"ס בזה מתני' דטהרות דמייתי לעיל, ולכן לבי אומר לי ברור, דאין זה לא משנה ולא ברייתא אחרת, כי אם היא היא מתני' דטהרות דמייתי הש"ס לעיל, ונקט רק שלשה דברים מיניהו, לפי שאין צורך לו להביא כי אם הנך תלת משום דמיניהו קא פריך, דעיקר הקושיא מהכשר הוא, ואמחשבה דלעיל קאי, ונקט נמי הנך דאינה מטמא אלא בבית הבליעה, שזהו ההומר שבה (ועיין בדברינו בדיבור הקודם), ולולי דמסתפינא להגיה, הייתי אומר, דצריך להיות והתנן שלשה עשר דברים נאמרו כו', והיינו מתני' דמס' טהרות דמייתי לעיל, ואף דאיכא קצת שינוי לשון בזה מהמשנה דמס' טהרות, עכ"ז הלחץ השיאני לומר דבר זה, וקצת סיעתא איכא בזה מלשון הש"ס דירושלמי הנ"ל דנקט שלשה עשר, ומציין בעל מסורת הש"ס הנ"ל.

אמר רבא ומודה ר"י לענין מעשר דמה שבת חיבור שמה מחשבה כו', א"ר אשי הכא בחצר שעלו מאיליהן כו', הרמב"ם פ"ב מהל' תרומות הלכה ב' פסק, דסיאה ואזוב וקורנית כו' זרען למאכל בהמה, אע"פ שנמלך וחשב עליהן לאדם כשהן מחוברין פטורים, דמחשבת חיבור אינה כלום, עלו מאיליהן בחצר, אם היא חצר המשמרת פירותיה הרי אלו חייבין כו' עכ"ל, וכי הכ"מ שם, הסיאה ואזוב כו' עד פטורה, בפרק בא סי' עלה נ"א וכמסקנת ר' אשי, ויראה מדבריו דר"ל, דלכך פסק הרמב"ם בזה דלא כרבא, משום דרבא רצה להתחזק דבריו מכח מתני' דסיאה ואזוב וקורנית, וכיון דר' אשי דחי לה בחצר שעלו מאיליהן, ואזלה לה ראייתו דרבא, ממילא ליתא נמי לדינו, זהו הנראה מכוונת הכ"מ, ולי עדיין הדבר תמוה דלמה זה ידחה הרמב"ם מימרא דרבא מהלכה, ואם היות דרבא אשי סותר המנא אמינא לה דקאמר רבא, היינו רק לומר דמהך מתני' ליכא ראי' דמתני' טפי מסתבר לפרשה בעלו מאיליהן בחצר, והיינו מדנקט חצר, וכמ"ש התוס' בד"ה אלא כו', אבל מזה לא מוכח עדיין דפליג ר' אשי על רבא, ואדרבה הא חזינן,

דאף לבתר דדחי ר' אשי ראיית רבא שוב שקיל וטרי עלה דמילתא ומקשה ממתני' דכל שחייבין במעשרות כו', ורבא עצמו משני על הקושיא, אלמא דלא הדר בי רבא, ור' שימי בר אשי מייתי לבסוף ראי' לתירוצו דרבא דמין קתני, וא"כ למה דחאו הרמב"ם ז"ל, וכמה פעמים מצינו בהרמב"ם עצמו דפסק כדברי האמורא, אף שראיתו נדחית, עכ"ז גוף הדין לא נדחה מהלכה, וצ"ע.

מתני' ר' אשי כל שחייבין כו' אמר רבא הכי קאמר כו'. ואע"ג דאמרינן בקידושין דף ע"ב ע"ב כשמת רבא נולד ר' אשי, אפ"ה לא תיקשי מה שתירץ רבא הכא על קושיית ר' אשי, די"ל דגם בימי רבא כבר הקשו עליו קושיא זו, והשיב רבא בעצמו התירוץ דמייתי הש"ס הכא בשמו, ודוגמת זה כתבו התוס' בחולין דף ב' ע"ב בד"ה אנא שחיטתן כשרה, קא קשיא לי כו' יעו"ש. אבל לשיטת הרמב"ם בהקדמתו לחיבורו הגדול, שכתב דרב אשי קיבל מרבא, א"כ בפשיטות א"ש דהקשה ר' אשי עצמו קושיא זו לרבא, וזכורני כד הוינא טליא, הראני אבא מארי הרבני המופלג החכם השלם מוה"ר יואל נ"י, חידוש זה של הרמב"ם בהקדמתו, שהוא מתנגד להסוגיא דקידושין הג"ל, וכעת ראיתי להגאון בעל הליכות עולם בכללי הש"ס דף י"א ע"ב הרגיש בזה על הרמב"ם, וכתב, ונראה שאין הרמב"ם גורס יום שמת רבא נולד ר' אשי, אלא עד שלא מת רבא נולד ר' אשי, כמו שיש נוסחאות בספרים, ורצה לומר, עד שלא הספיק רבא ליפטר מן העולם, כבר נולד ר' אשי, והי' ראוי למלאות מקומו, לקיים מה שנאמר וזרח(ה) השמש כו' עד שלא שקעה שמשו של רבא זרחה שמשו של ר' אשי, דומיא דעל שלא שקעה שמשו של עלי, זרחה שמשו של שמואל, דאמרינן התם בקידושין, כנ"ל לדעת הרמב"ם, עכ"ל הליכות עולם.

אמר רבינא הא מני ר' שמעון היא, דתנן ר"ש פוטר את הטרפה מראשית הגז. הרמב"ם פ"י מהל' ביכורים הלכה ז' פסק דראשית הגז נוהג בטרופה, והקשה הר"ן בחולין בפ' ראשית הגז והביאו הכ"מ שם, מדוע פסק רבינו דלא כר"ש, והא רבינא מוקי הכא סתם מתני' כר"ש, ולזה תירץ דס"ל להרמב"ם דתירוצו דרבינא רק דחי' בעלמא הוא, דלהאמת י"ל כדאמר רבא מין קתני, אבל הקשה עוד הר"ן מסוגיא דחולין דף קל"ו ע"ב פריך הש"ס אמתני' דהתם דה"ל למיתני חומר בראשית הגז שנוהג בטרופה, משא"כ במתנות, ומתיר רבינא גם שם דמתני' ר"ש היא דפוטר טריפה מראשית הגז, ושקיל וטרי הש"ס שם עלי' דר"ש, וא"כ מכח מתני' דהתם והסוגיא דעלה ה"ל לרבינו להורות כר"ש, ויעו"ש מה שתירץ הר"ן בזה.

ולפענ"ד יש לתרץ הרמב"ם בזה דלשיטתו ליכא הוכחה כלל, לא במשנתנו דהבא, ולא במתני' דחולין לאוקמינהו כר"ש, בהקדם לתרץ הא דהשמיט הרמב"ם דין זה המבואר בסוגיין דהכא ובסוגיא דחולין הג"ל דטריפה פטורה ממתנות, ומדלא הזכירו משמע דס"ל דחייבת במתנות, והוא נגד סוגיות הג"ל.

והנלע"ד גם בזה, הוא עפמ"ש ליישב קושיא חמורה שהקשה בעל שער המלך פ"א מהל' כלאים הלכה ז' על הסוגיא דחולין דף קט"ו ע"א דאמר הש"ס שם מג"ל דכלאי בהמה מותרין באכילה להדיוט (דה"ל לאוסרן מקרא דלא תאכל כל תועבה, דדרשינן כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל), ומשני מדאסר רחמנא כלאים לגבוה מכלל דלהדיוט שרי, והקשה הגאון הג"ל, דל"ל להש"ס לאתויי זה, מדאסרן הכתוב

לגבוה, תיפוק לי' דבהדיא שרי רחמנא כלאי בהמה להדיוט, דהא בחולין דף קל"ב ע"א דרשינן, שור, מה ת"ל אם שור, לרבות את הכלאים שהייבין במתנות כהונה, ואס"ד דכלאי בהמה אסורין להדיוט, הא וודאי דאין חייבין במתנות כהונה כטריפה, דפטורה ממתנות, וכדאיתא בסוגיא דחולין הנ"ל ובסוגיין דנדה הכא ויעושה שהניח בצ"ע.

ובחיבורי טהרת חולין בסוגיא הנ"ל שבדף קט"ו, כתבתי ליישב בזה, דרש"י בחולין שם דף קל"ו ע"ב פי' בד"ה טריפה אינה בכלל מתנות, דכתיב תתנו לו ולא לכלבו עכ"ל, ואם אינו טעות הדפוס, צ"ל דלאו דוקא נקט רש"י קרא דתתנו לו, דזה לא נמצא אצל מתנות, רק גבי תרומה וראשית הגז כתיב הכי, אבל ברור דכוונת רש"י לקרא ונתן לכהן דכתיב במתנות, וכ"כ הר"ן שם להדיא, ואיך שיהי' קשה על רש"י והר"ן דנקטו האי קרא ללמוד על הטריפה, ומדוע לא הביאו הלימוד דדרש בספרי פ' שופטים, והביאו הרב"י בטי"ד סי' ס"א, דטריפה פטורה ממתנות מדכתיב מאת זובחי הזבח, ולמה המציאו הם דרש חדש, ולתרץ זה הערוני מחותני הרב הגדול מו"ה משה האג נ"י, והרב המופלא מו"ה זלמן מקראקא, כי שלשתינו לדבר אחד כווננו, דדרשת הספרי היא רק לר"ש דס"ל שחיטה שאינה ראוי' לא שמה שחיטה, ואז אינו נקרא מאת זובחי הזבח, משא"כ לרבנן דר"ש דקיי"ל כוותיהו באותו ואת בנו, ובטביחה ומכירה (עיין חולין דף פ"א ע"א ודף פ"ה ע"א), לדידהו צריך ללמוד זה מקרא שהביאו רש"י והר"ן, והספרי לשיטתו דסתם ספרי ר"ש הוא, וא"כ להס"ד דסוגיא דחולין קל"ו ע"ב דפריך וליתני חומר בראשית הגז- שנוהג בטריפה משא"כ במתנות, אס"ד דס"ל להש"ס כדרשת הספרי א"כ לא פריך מידה, די"ל מתני' כרבנן אתיא דשחיטה שאינה ראוי' שמה שחיטה, וא"כ לא אימעט טריפה ממתנות דשפיר איקרי מאת זובחי הזבח, ולכך צריכין רש"י והר"ן לפרש דהש"ס יליף זה מתתנו לו.

ולפ"ז מתורץ ק' השער המלך, דסוגיא דחולין בדף קט"ו ע"א י"ל פליגא אסוגיא דלקמן, ולא דריש טריפה, כי אם מקרא דזובחי הזבח, וזהו רק לר"ש, אבל לרבנן דר"ש דשחיטה שאינה ראוי' שמה שחיטה, אה"נ דמחייב טריפה במתנות, וא"כ שפיר שאל הש"ס מנ"ל שכלאי בהמה מותרין להדיוט, דנהי דרבוניהו הכתוב למתנות, הא לרבנן דר"ש גם טריפה חייב במתנות, ופריך שפיר, ולכך הוצרך לשנויי מדאסר רחמנא לגבוה, וזה כפתור ופרח.

ובזה ממילא מתורץ מה שלא כתב הרמב"ם דטריפה פטורה ממתנות, דלסוגיא דחולין הנ"ל שזכרנו, באמת גם טריפה חייבת במתנות אליבא דהלכתא, דאינו ממועט מאת זובחי הזבח, דקיי"ל שחיטה שא"ר שמה שחיטה.

ולפ"ז ממילא מתורץ ק' הר"ן הנ"ל להרמב"ם, דסוגיין דנדה, וסוגיא דחולין דהוצרכו לאוקמי מתני' כר"ש היינו למאי דסברו הני סוגיות ללמוד פטור טריפה ממתנות, מקרא דתתנו לו, אבל להסוגיא דחולין קט"ו ע"א הנ"ל דלית לה הך דרשה רק דרשת הספרי, והיא רק לר"ש וכנ"ל, אבל לדידן דשחיטה שא"ר שמה שחיטה, גם טריפה חייבת במתנות, ולא קשיא ק' הש"ס דחולין ודנדה, וא"צ לתרוצי, דאתין הני סתמי כר"ש, ושפיר פסק הרמב"ם דלא כר"ש והדברים ברורים ודוק.

וחוץ לדרכינו הנ"ל, אמרתי ליישב בפשיטות הני תרי קושיות הר"ן מסוגיין דהכא, וסוגיא דחולין, דמוקי להני משניות כר"ש, והוא עם הכלל שלמדתי בספרי

הורה גבר דף ל"ד (בד"ה ועוד בה שלישי' כו' יעו"ש), מהתוס' דיומא דף ג"ח ע"א בד"ה ר' יונתן אומר כו' יעו"ש דמבואר מדבריהם לחד תירוצא דהיכא דאמר הש"ס על איזה משנה או ברייתא מתני' מני ר' פלוני, או הפירוש שאותה המשנה סתמא ונשנית אליבא דהך פלוני וסוברת כוותי', ואז הלכה כמותה ככל סתם משנה, משא"כ כשאומר הש"ס מתני' ר' פלוני היא, אז מלת היא, תוראתה תורה לומר, דאותו הפלוני בעצמו אמרה כלשונה, ויחידאה היא, ולית הלכתא כוותה, וא"כ כיון דבסוגיין דהבא ודחולין בשניהם אמר רבינא הא מני ר"ש היא, א"כ הכונה דר"ש בעצמו הוא האומרה, ואיננה חשובה כסתם ולית הלכתא כוותי', ושפיר פסק הרמב"ם דלא כר"ש בזה, דאין זה סתם.

ובהיותי בזה לא אכחד מלשוני שאחרי שיצא חיבורי הנ"ל לאור עולם, ומצא חן תל"י בעיני רוב גדולי דורינו, כאשר מכתבי קודש שלהן, הטמונים באמתחת, יתנו עדיין ויצדקו, במודים דרבנן, שמעתי מאיזה קנאים הפוגעים בי, שהשיגו עלי בזה הכלל, מסוגיא דחולין דף ל"א ע"ב דפריך והאר"י הלכה כסתם משנה, ואע"ג דהתם קאמר רבה ר' נתן היא, ועוד הקשו עלי כזה, מהא דנזיר חופף ומפספס, דאמר הש"ס בנזיר דף מ"ב ע"א ר"ש היא, ובשבת דף פ"א ע"ב, פריך ממנה לר"י דאמר הלכה כסתם משנה, ומתוך כך חצבו להם בורות נשברות להוציא כוונת התוס' דיומא מפשרט, ולהעמיס בהם כוונה רחוקה, והעבודה! שבאותן הימים קבלתי מכתב מברלין מהזקן ונשוא פנים החכם השלם הרבני מו"ה בנימין פרענקל ג"י, ובפומבי הודיעני, שכללא הדין מצא חן בעיני גדולי עירו שם היושבים על מדין, ובכן להסיר התלונה הנ"ל אמרתי לעשות לי פה סניגורין, ואעידה לי עדים נאמנים, שראיתי כעת גם לבעל מחנה ראובן בחידושי לעירובין לדף ל"ד ע"ב בתוס' ד"ה ואר"י ב"ט אמרו כו' הבין ג"כ דברי תוס' דיומא כהבנתי, ובאמת אין להם פירוש אחר, ועוד אביא רא' ברורה לדברי מהא דאמרינן בחולין דף קכ"ב ע"ב דא"ל ר"י לר"ל אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה, ופרש"י בד"ה שבלשון יחיד אני שונה אותה משנה, ולא בלשון סתם משנה, שאני אומר אלעזר בן יהודה אמרה כדתיא עכ"ל, וכוונתו דהוא בעצמו אמרה, וכן מתבאר מדבריו בחולין שם דף ע"ז ע"א בד"ה דאמר לי' כו', וכדמוכח מלשון התוס' שם בד"ה בלשון יחיד כו', ואע"ג שהתוס' שם פליגי עלי' ודחו פירוש, הא גם מהתוס' דיומא שלמדתי כלל הנ"ל, רק לחד תירוצא הוא, ועוד דנודע דתוס' דיומא ממהר"מ מרוטנבורק הם, ואינן סתם תוס', ואיך שיהי' משמע מפרש"י דהיכא דהיחיד עצמו אמרה להך משנה אין זו סתמא, ולית הלכתא כוותה, וזה ברור באין גמגום, ומהני תרי סוגיות שרצו לדחות הך כללא אין זו דחי', דכמעט אין לך כלל מהכללים, הן בש"ס והן בפוסקים ובכללי הש"ס שלא יהי' דבר היוצא מן הכלל, ודוגמת זה אמרו חז"ל: אין למידין מן הכללות ואפילו במקום שנאמר בהן חוק, ומכ"ש די"ל דהתוס' דיומא (ורש"י בפירושו הנ"ל דמשמע נמי דס"ל דהיכא דהיחיד אמרה אין זו סתמא), אולי לא גרסי בהני תרי דוכתי מלת היא והגע בעצמך שבמגילה דף כ"א ע"א בתוס' ד"ה אלמלא כו', יהיב ר"ת כללא, דאלמלא באל"ף פירושו אלו לא, ואלמלי ביו"ד פירושו אלו היה, והרבה מאוד נמצאים בש"ס מהיפוך להיפוך, והרי הא דאלמלא נגדוהו לחנני' דמייתי התוס' שם, הוא בש"ס שלפנינו באל"ף, ובאמת פירושו אלו היה, וכן בשבת דף ק"ח ע"ב איתא אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות כו', ופירושו אלו היה, והוא באל"ף, ועוד

רבות כאלה עד כי יחדל לספור, וכי נכחיש דר"ת באמת גריס בהו כדבעי למיהוי, וכן בפלוגתא דרש"י ותוס' בסתם רב נחמן, דרש"י ס"ל דר"נ בר יצחק הוא, ותוס' ס"ל דר"נ בר יעקב הוא, הרי הקשו תוס' מכמה סוגיות הסותרין לרש"י, ואיתנהו נמי סוגיות בש"ס המתנגדות לכללא דהתוס', וא"כ בהכרח צריכין להגיה למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' דהיינו לומר, דהתוס' הי' להם בגירסתם בכל הש"ס ככללא דידהו, ורש"י איפכא, וא"כ לא יצויר להקשות כאלה על כלל מוכרח שיש לו שרש ויסוד על מה להשען, וכאמור. ועיין בעירובין דף מ"ג ע"ב בתוס' ד"ה יתיב רנב"י כו', ובב"ב דף מ"ו ע"ב בתוס' ד"ה שלח ר' נחמן כו', ועיין בסדר הדורות דף קל"ד ע"א עד דף קל"ה ע"א וע"ב, כי האריך שם מאוד להביא נמי כמה סוגיות המסייעים לדעת רש"י, ואין להאריך יותר.

תוספות ד"ה שום טומאה חמורה כו': תימה דיפרש כו', המחשבה גופה כו', עכ"ל. דאין לומר דבאמת כוונת המתרגם כך הוא, ודלא כפרש"י, דז"א דא"כ למה זה אמר שום טומאה חמורה, ושום טומאה קלה, דבשלמא אי אהכשר קאי וכפרש"י, הוצרך לומר שום טומאה כו', דאע"פ שזו אינה צריכה הכשר, הרי כל אוכלין יש עליהן שום טומאה קלה וצריכין הכשר, הלכך הכא נמי בעי מחשבה, משא"כ אלו היתה כוונת המתרגם על המחשבה גופה, לא שייך לומר שום טומאה קלה, דהרי הך דהכא נמי צריכה מחשבה שהרי עליה אנו דנין, וזהו שגזרו התוס' בלשון קושייתם, ולא הזכירו לישנא דשום טומאה, כי אם סתמא כתבו, דלא מצינו טומאה חמורה כו'. אבל טומאה קלה צריכה מחשבה בעלמא כו', כנלע"ד בזה ודוק, ועיין בדברינו בסוף הדיבור.

בא"ד: דהא דאמרינן כו', צריכין מחשבה היינו כו', לצרף פחות מכזית ופחות מכביצה כו', כדפרש"י כו', עכ"ל, וכצ"ל. ור"ל כדפי' רש"י לעיל בדף הקודם בעמוד ב' בסופו, בד"ה נבילת בהמה טמאה בכל מקום כו', ונהי דאי איכא כזית בלא מחשבה מטמא אפילו אדם וכלים כו', מהניא מחשבתה, דאי איכא כו', ופחות מכזית נבילה משלים כו', מצטרפא בהדיהו כו' עכ"ל, וכן מפרש הש"ס בכריתות דף כ"א ע"א יעו"ש.

בא"ד: אבל כזית מהם מטמא אדם וכלים בלא מחשבה כדפרש"י כו', עכ"ל. וכ' מהרש"א (דמה שכללו התוס' גם נבילת עוף טהור בכלל דבריהם בזה), שגירת לישנא דמתני' [דטהרות] נקטו, דנבילת עוף טהור, אינו מטמא אדם וכלים, אלא בגדים בבית הבליעה עכ"ל, ולא ירדתי לסוף דעת רבינו מהרש"א בזה, דמה הזקיקו לזה, דמלבד די"ל בפשיטות, דשייך לומר בנבילת עוף טהור, דמטמא אדם וכלים, דהיינו האדם האוכלה נטמא כשהיא בבית הבליעה, ונטמאו בגדיו, והיינו כלים, דבגדים נמי איקרו כלים, אלא דבלא"ה נמי כלים ממש נטמאו מנבילת עוף טהור, והיינו כל שאר כלים (חוץ מכלי חרס) וכדאיתא בתורת כהנים פ' אחרי בפרשה ח' פרק י"ב משנה י"ב דף קצ"ג ע"ב, וז"ל: מנין לעשות שאר כלים כבגדים, ת"ל טמא יכול יטמא אדם וכלי חרש, ת"ל בגד, בגד הוא מטמא, ואינו מטמא לא אדם ולא כלי חרש, עכ"ל, הרי שלא מיעט ה"כ אלא כלי חרס שנוגע בשעת בליעתו הנבילות עוף טהור אבל שאר כל הכלים הוא מטמא בנוגע אותם, וכמ"ש גם הרמב"ם כל זה בפ"ג מהל' אבות הטומאות הלכה א', וא"כ הא שפיר יצויר לומר גם בנבילת עוף טהור דמטמא אדם וכלים, דהיינו האדם כשהיא בבית בליעתו, והכלים שנוגע

בהן אז, והגע בעצמך, הרי מהרש"א בעצמו כתב בדף הקודם בפ"י ק"ו דריב"נ, דהק"ו הוא, אם זאת הנבילה מטמאה אדם וכלים שלא במחשבה כו', עכ"ל יעו"ש, והרי שם אנבילת עוף טהור קיימין, דהיינו אגוזל שנפל לגת, ועלה קאמר מהרש"א, אם זאת הנבילה מטמאה אדם וכלים, וא"כ תיקשי ל"י מהרש"א לנפשי, הא אינה מטמאה אדם וכלים וכמ"ש הוא כאן, א"ו כוונתו שם כדכתיבנא, דבדבריו דלעיל לא שייך למימר אשגירת לישנא דמתני', דהרי אגוף הק"ו אגוזל קאי, וא"כ מהרש"א ז"ל מדויל יד' משתלם, והוא נסתר מחמתו, ודבריו צריכין לי עיון רב.

בא"ד: ומיהו נבילה נמי בעינן שתהא ראוי' לגר לבר פדא (בבכורות דף כ"ג ע"א וע"ב), עכ"ל. לכאורה אין זה מובן, דנהי דבעי שתהא ראוי' לגר מיהת לבר פדא, אבל הא אינו מוכרח דצריך שיחשוב עלי' מחשבת אכילה לגר, דממילא הוא ראוי לגר, ואיך מתורץ תמיהתם, ומריהטת לשונם נראה שאמרו דבר זה לדחות תמיהתם, דאל"כ אין לו ענין לכאן, ומה נשיב להשואל אשר ישאל אלינו, מה רצו התוס' בזה, ואפשר דכוונתם לומר, כיון דאף הטומאה חמורה דהיינו טומאת נבילה לטמא אדם וכלים, נמי זימנין משכחת לה דאינה מטמאה, והיינו כשאינה ראוי' לגר, ודימו התוס' קולא הזאת דאינה מטמאה כשאינה ראויה לגר, נגד קולא דטומאה קלה שצריכה מחשבה, וא"כ הרי לפנינו מיהת דטומאה חמורה נמי אינה טמא לעולם בהחלט, בכל גווני, וצריך לומר על כרחך דשום טומאה חמורה קאמרי, והיינו הקרוי טומאה, דכשאינה ראוי' לגר אינה קרוי' נבילה לבר פדא, כדאיתא התם בבכורות, וא"כ הוצרך המתרגם לתרגם שום טומאה כו', ושפיר כתבו התוס' זה לדחות תמיהתם קצת, ולפ"ז אפשר דבאמת על המחשבה גופה קאמרי רבנן, ואפ"ה צריכין לומר שום טומאה חמורה וכדאמרן, דרבא לתרוצי גט לבר פדא נקט, ועדיין צ"ע ודוק. ועייק על דברינו בתחילת הדיבור.

דף נא, ב גמרא: דתנן השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה כו'. דין זה הביאו הרמב"ם בפט"ו מהל' תרומות הלכה י"ב, ובעל עין משפט לא ציין עליו, גם פה, גם בפ"ג דעוקצין משנה ד', ושוב ראיתי בברכות דף ל"ט ע"א שם ציינו בעל עין משפט.

ואינה מטמאה טומאת אוכלין כו'. וכתב הרמב"ם פ"א מהל' טומאת אוכלין הלכה ז', השבת סתמו לאכילת גופו, כשאר ירקות שדה, ואם חשב עליו לקדירה אינן מתטמא טומאת אוכלין, והשבת משנתנה טעם לקדירה, ה"ז כזבל ואינה מתטמאה טומאת אוכלין עכ"ל, והשיגו הראב"ד על אמרו דאם חישב עליו לקדירה אינו מתטמא, וז"ל: א"א לא כן, שאינן יוצאין מידי טומאה במחשבה, עד שתתן טעם בקדירה עכ"ל, ויעו"ש בכ"מ מה דמיישב דברי הרמב"ם בזה על פי שיטתו בפירוש המשניות, בפ"ג דעוקצין משנה ד', ועל פי פי' הר"ש שם (ובלשון הר"ש שם נשמט מלת אין, וצריך להיות דתבלין [אין] מיטמאין כו'), והכ"מ קיצר קצת במובן, אבל עיקר ותוכן כוונתו הלא, דמוכרח מפירושיהם שם, דמשום דסתם שבת לכמך עשוי, לכך אף אם רק חישב עליו לקדירה, הרי הוציאן מסתימתן, והא דמשנתנה טעם בקדירה אינה מטמאה טומאת אוכלין, זהו אפילו בלא חישב עליו לקדירה, וכגון שבאה שלא מדעתו להקדירה, אפ"ה משנתנה טעם הרי היא כזבל, ושוב אינה מתטמאה טומאת אוכלין, כנלע"ד בכוונת הרמב"ם לדעת הכ"מ.

מתניתין: כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר כו'. וכ' הפר"ח סי' פ"ג סק"ד בד"ה וראיתי בספר מעדני מלך כו', שכתב: בים ספרדי דג אחד שנקרא שטינקו"ס מרינוס והוא סם המות והרקחים יודעים פעילות להוציא הארס ממנו כו', וגם יש לו קשקשים על כל גופו ואין לו שום סנפיר רק יש לו ד' רגלים כו', ושאלו רופא אחד איך ותורה מסרה לנו כלל, שעי"כ נבוא לאכול סם המות אם נחשב הרגלים לסנפירין והלא דרכי דרכי נועם כתיב, ולפי הכלל המסור בידינו דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר הרי טהור הוא, ואיך מסרה לנו תורה כלל שיש בו מכשול, והשיב הוא דאולי הורכב מין זה אחרי קבלת חז"ל דכל שיש לו קשקשת כו', והפר"ח שם הרבה להשיג עליו יעוש"ה, וראיתי להתבואות שור בחלק בכור שור בחידושיו לחולין דף ס"ו ע"ב השיג על הפר"ח שלא עיין להבין דברי המעדני י"ט, וסבור הפר"ח שכוונתו של המעדי"ט שמין זה שהורכב, יש לו קשקשת ואין לו סנפיר, ודג טמא הוא, ובאמת לא כן היתה כוונתו כו', ואותו דג טהור הוא שהרגלים הם סנפיריו כו', יעוש"ה שהאריך בזה שם, ולכאורה הדין עם הפר"ח שהרי בסוף דבריו סיים המעדי"ט, וז"ל: ואע"ג שבסוף פרק אין מעמידין דף מ' התיר רשב"ג גרב של חתיכות דג כו', ולא חייש לדג טמא זה הנקרא שטינקוס כו', עכ"ל, הרי דלהדיא כתב דדג טמא הוא, אמנם התבואות שור הבין שזה כתב המעדי"ט לתירוצו השני שם, אבל לאותו תירוץ הראשון שהשיב להרופא ה' סבור המעדי"ט שדג טהור הוא, וא"ש כל דברי המעדני י"ט יעוש"ה, ועיין פרפרת נאה בזה בספר זית רענן להמג"א בפ' שמיני, כי חכו ממתקים.

כל שיש לו קרניים יש לו טלפים כו'. עיין פרש"י, ופי' משניות להרמב"ם, והמג"א בסי' תקפ"ו ובאר הגולה והפר"ח שם נתקשו על דברי הרמ"א שם בשם הר"ן, ותימה שנעלם מהם דברי התי"ט הכא במשנתנו שעמד בהאי קושיא, ומתריך לה קרוב לדברי המג"א, ועיין אלי' רבה סי' תקפ"ו ס"ק ה' ופרי מגדים שם על המג"א, ובברכי יוסף שם ס"ק ה' ו', ועיין גם על דברי ה"כר"פ בזה סי' ע"ט ס"ק א', ודברי התי"ט בדיבור הזה מגומגמים ומשוללי הבנה, ואולי היתה לפניו נוסחא משובשת בפרש"י והרע"ב, כי במשניות ובספרי הש"ס שלפנינו הכל על מכונו הראוי בפרש"י והרע"ב, ועיין במהרש"ל לקמן דף נ"ב ע"א, שצייר רש"י ד"ה יש לו טלפים, וגם דיבור המתחיל ויש שיש לו טלפים, שייך לעיל עכ"ל, וא"כ נראה בעליל שלפני מהרש"ל ה' פרש"י בזה שלא במקומו בתר משנה וגמרא דכל הטעון ברכה לפניו כו', ומעתה ברור שגם לפני התי"ט כך היתה נוסחתו בסדר לשון רש"י, וע"ד ק' ר"מ רבק"ש הנ"ל עיין עוד בשו"ת חות יאיר סי' כ'.

גמרא: אי לא כתב רחמנא סנפיר ה"א מאי קשקשת דכתיב סנפיר כו'. עיין בחולין דף כ"ג ע"א בסוף דיבור תוס' המתחיל אצטריך קרא למיעוטי ספיקא כו', וז"ל: וא"ת דאשכח קרא בשביל שלא נטעה, אע"ג דקמי שמיא גליא, כו', ומשני אי לא כתב רחמנא סנפיר, ה"א מאי קשקשת סנפיר כו', וי"ל דלשון קשקשת משמע דבר שאינו שוה וחלק, דבר שהיד מסכסכת בו, וסנפיר כך הוא, ונופל בו לשון קשקשת עכ"ל, ובקונטרס סנפיר וקשקשת אשר לי בענין הדגים טי"ק ושטיר"ל, אשר שם הרביתי לישא וליתן, עם מ"ו הגאון המפורסם בעל אור חדש זלה"ה בשאלות ותשובות סיים שם מ"ו הגאון בתשובתו האחרונה אלי, בזה"ל: ומידי דברי, לא אחדול להודיע צערי, שעדיין לא נחה דעתי, בדברי התוס'.

דחולין דף כ"ג ע"א, מה שהקשו דקמי שמיא גליא, וקשה מ"מ אנן מאין נדע סימני דגים טהורים, וגם בתירוצם הואיל ומשמעות דקשקשת יותר מסתבר לפרשו אסנפירין דשט בהן, עדיין תיקשי, דקמי שמיא גליא, אולי ישמחני באיזה פירוש מספיק, דברי א"נ וידידו כל הימים, אלעזר קאלליר.

והשבתי לו: במה דבוק לן רבינו הגדול על פשט דברי התוס' בחולין, על קושייתם כבר תמה כך בעל קקיון דיונה והניח לשון קושייתם בצ"ע, ואני חושב בזה, דכוונת קושייתם, כיון דקמי שמיא גליא, איך כתב קרא בשביל שלא נטעה, ואי משום דנדע אנן סימני טהרה, הלא זה נדע מהלכה למשה מסיני, או מקבלה אדם הראשון, וכמ"ש התוס' בחולין דף ס"ו ע"ב בד"ה כל שיש לו כו', וכ"כ הכא בד"ה ולכתוב כו', דמקבלה הוה ידעינן, באופן דקושייתם שפיר היא, וגם תירוצם אתיא על נכון, שתירצו בזה דהיכא דאיכא למיטעי בפירוש המלה שכתבה רחמנא בזה אף דקמי שמיא גליא, כתבה רחמנא שפיר בשביל שלא נטעה, דבכה"ג לא רצתה התורה לסמוך אהלכה למשה מסיני, וכמ"ש גם מהר"מ שיף בחולין דף ס"ו ע"ב יעושה, דבזה הוא מיישב שם מאי דמתרץ הש"ס, אי לא כ' רחמנא סנפיר, ה"א מאי קשקשת סנפיר, והקשה הלא מהלמ"מ נשמע מהו קשקשת, ותירץ דהיכא דאיכא למיטעי בפירוש המלה, לא סמכה רחמנא אהלכתא, ויעויין בספר שיה יצחק ביומא דף ע"ד ע"ב בסוף דיבור תוס' המתחיל אצטרך כו', ובכלל דברינו דבריו שם ודברי אלה נתקבלו בסבר פנים יפות מ"ו הגאון זלה"ה, ועיין בסמוך ודוק.

יגדיל תורה ויאדיר. וכתבו התוס' בחולין דף ס"ו ע"ב הרבה טעמים אמר לנו, כדי לידע מהו קשקשת עכ"ל, ודבריהם סתומים קצת, וראיתי לבעל קקיון דיונה שם תמה על דבריהם, וז"ל: וצ"ע מאי אמרה לנו, הלא בפסוק אינו מוכרח מהו קשקשת, דהא י"ל דקשקשת היינו מה שפורח בהן, וסנפיר הוא הקבועין בו, א"ו דידוע ה' מהו קשקשים, וא"כ מאי לשון דהרבה לנו טעמים כו' עכ"ל, ויעושה שנדחק מאוד בשובן, ונעלם לו תחילת דברי התוס' דהכא בד"ה וליכתוב כו', והקשה קושייתם מדעתי דנפשי, ולא ידע מה שתירצו, דמקבלה ידעינן, והמציא לו תירוץ אחר, גם לא ראה דברי התוס' במקומן בחולין שם בד"ה כל כו', שכתבו דמהלמ"מ או מקבלת אדה"ר ידעינן לה, והוא דרך בדרך אחר מבלי ראות דבריהם, ורצה לפרש בזה דברי התוס' הנ"ל, וא"כ הא וודאי בורכתא היא להתוס' לשיטתם, וא"כ עדיין צ"ע.

וראיתי למהר"מ שיף בחולין שם, וז"ל: וז"ש התוס' יגדיל תורה ויאדיר, הרבה אמר לנו טעמים כו', שלא יטעה אותו שאינו יודע קרא דשריון קשקשים, אפ"ה יתברר לו סי' הדגים, ומה שכתבו לידע מהו קשקשת, אף דהשתא נמי דכתיב סנפיר, אכתי איני יודע מהו קשקשת בלא קרא דשריון, רק ר"ל לידע הסימנים (רצונו לומר דהתורה, ביקשה לנו לגלות, דסנפיר נמי סימן הוא, ואף דכשיש לו קשקשת ממילא יש לו סנפיר, עכ"ז לא רצתה התורה לסמוך בזה אקבלה, וכתבה סנפיר להדיא), או אפשר ביאור סנפיר ידענו ככל שאר מלות שבתורה, והשתא דכתב רחמנא סנפיר ממילא ידעינן קשקשת כו', עכ"ל יעושה"ה, בכל דבריו שם.

ולכאורה פירושו השני בדברי התוס' תמוה מאוד, וכמעט הוא סותר דברי הש"ס הכא ובחולין, דקאמר הש"ס והשתא דכתב רחמנא סנפיר וקשקשת מנ"ל דקשקשת לבושא הוא כו', ולדברי מהרמ"ש, ידיעינן מלת סנפיר ככל שאר מלות

שבתורה, א"כ השתא דכתיבי שניהן, הא שפיר ידעינן נמי מהו קשקשת, כיון דידעינן מהו סנפיר ככל שאר מלות שבתורה, וא"כ מאי פריך הש"ס לדבריו, וחלילה לחשוב על רב האי גאון שכל דבריו מזוקקים ומצורפים כצרוף כסף, שיהי' טועה בזה.

אמנם כוונתו בזה פשוטה וברורה, דמיד בתר הדברים האלה שזכרנו למת"מ^ש, כ' הוא עוד: ולכאורה אהלכה למשה מסיני יש לסמוך, וכמ"ש התוס' כו', וא"כ מכח ההלכה כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש כו', נוכל לדעת מהו קשקשת ע"י ראיות הדגים דקושטא הן הוא, ואפשר שאין להתורה לסמוך על זה, שיוכל לבדוק בדגים, והלמ"מ זו לא נאמרה בשביל כן לדעת מהו קשקשת, וזה ביארה התורה עכ"ל, ומעתה יובן דכוונת מת"מ^ש דמה דפריך הש"ס והשתא דח"ר סנפיר וקשקשת מנ"ל דקשקשת לבושא דכתיב ושריון קשקשים הוא לבוש (ור"ל מכח הלמ"מ, או מקבלת אדה"ר, דהא וודאי לא תסמוך התורה אקרא דנביאינן, וכמ"ש התוס' דמקמי הכי איך ידעוהו, ועוד דשמואל הנביא עצמו שכתב ספרו מאין ידעו אם לא מקבלה, ונקט הש"ס קרא דשמואל, והכוונה דאיתו נמי הלא לא ידעו אלא מקבלה), וא"כ לכתוב רחמנא קשקשת ולא בעי סנפיר (ונדע מכח הקבלה מהו קשקשת וכקושיית מת"מ^ש הנ"ל), וע"ז מתוך הש"ס יגדיל תורה ויאדיר, ור"ל, אף דמהלמ"מ הוי ידעינן לי' רצה גם התורה לבארו, וכדברי התוס' הנ"ל לפי' מת"מ^ש דהרבה טעמים אמר לנו לידע מהו קשקשת, באופן דתירוצ' הש"ס עצמו בזה הוא כדברי מת"מ^ש, והמתוך הוא דחדית לן הך מילתא דידעינן פי' מלות סנפיר, ככל שאר המלות שבתורה, דכיון דמלת סנפיר אנו ידעינן ככל שאר מלות שבתורה, נמילא ידעינן מהו קשקשת, והיינו הרבה טעמים, דמלבד דידעינן כך מקבלה מהלמ"מ או מאדה"ר, ביארה גם התורה דבר זה ע"י מלת סנפיר שידעינן פירושה, וא"כ עולין דברי מת"מ^ש כפתור ופרח, ודברי התוס' מבוארים באר היטיב, והדברים ברורים ודוק.

ומיהו מהרש"א ז"ל, לא סבירא לי' לפרש דברי התוס' הנ"ל כמהרמ"ש בתירוצו השני הזה שביארנו, דהא בתוס' ד"ה ולכתוב כו', תירץ מהרש"א בתירוצו הראשון לקושייתו שם, דאי כתיב רק סנפיר לחוד, ה"א דסנפיר היינו קשקשת, ואס"ד דמלת סנפיר ידעינן ככל שאר מלות שבתורה, הרי אזיל לי' תירוצו דמהרש"א, א"ו לא ס"ל למהרש"א בזה כמהרמ"ש, ועיין במהרש"א בחולין ס"ו ע"ב בתוס' ד"ה כל שיש לו כו', ומדבריו שם מבואר להדיא דהלמ"מ רק סתמא נאמרה, דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ואיצטרך רחמנא למיכתב דהוא סימנא סי' טהרה הוא עכ"ל, ומוזה נראה דמהרש"א הי' מפרש דברי התוס' הנ"ל דהרבה טעמים אמר לנו, כפירוש הראשון דמהרמ"ש הנ"ל, לידע הסימנים, ור"ל מכח שניהן נדע הדבר, דכיון דאיכא הלמ"מ דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, וכתבה רחמנא נמי סנפיר וקשקשת, מעתה מכח שניהן ידעינן הסימנים של טהרה, ואף שהי' רחמנא יכולה לפרש ההלמ"מ להדיא שזהו סי' לטהרה, אפ"ה רצתה התורה לבאר ג"כ הדבר בכתוב להדיא, ויגיד עליו ריעו, ויבוא זה ויעיד על זה, ועיין עוד בחידושינו בלשון התוס' בד"ה וליכתוב כו', על דברי מהרש"א שם, ודוק היטיב.

שוב ראיתי בפרי מגדים להי"ד סי' פ"ג בחלק משבצות זהב ס"ק ב' הביא דברי תוס' דחולין הנ"ל, והבינם ג"כ על דרך הראשון של מת"מ^ש הנ"ל כאשר ביארתי כוונתו, וז"ל שם: ע"ז והוא מתוס' דחולין דף ס"ו דפריך הגמרא לכתוב

קשקשת ולא בעי סנפיר, ומשני ה"א האי קשקשת סנפיר, ופריך והא בקבלה הוא, אלא להגדיל תורה ולהאדיר, ופי' התוס' כל מה שיכולה התורה בעצמה לגלות גלתה, ר"ל דבעינן תרתי עכ"ל הפר"מ, הרי למדנו מדברי הט"ז והפר"מ שהבינו פשט דברי התוס' כדכתיבנא לדרכו של מהרש"א וכפי' קמא דמהרמ"ש.

ודרך אגב למדנו לפי דרכינו מלשון הפר"מ שהבין ג"כ קושיית הש"ס האחרונה מקרא דשריון קשקשים, על דרך שכתבנו כאן דעיקר קושיית הש"ס בזה דה"ל לסמוך על הקבלה, וכמבואר גם מדברי התוס', דהא וודאי לא יקשה הש"ס שתסמוך רחמנא אקרא דנביאים, וא"כ קרא דשריון קשקשים הנקט הש"ס, היינו רק לומר, דמכח הך קרא מוכרח שהי' קבלה בזה, דאל"כ מנא ידע שמואל הרואה עצמו את הדבר הזה, והארכתי קצת בזה, כדי לברר פי' סוגיין, אשר דברים רבים נאמרו בה, ולא ראיתי למי שהבינה על בוריה בזה, והנלע"ד כתבתי.

תוספות ד"ה וליכתוב רחמנא כו'. וא"ת והיכי הוה ידעינן כו', קודם שנכתב קרא דגלית, וי"ל דמקבלה הוה ידעינן כו', עכ"ל. סתמו דבריהם לענין הקבלה מה היתה, משום דיש לפרשה בשני פנים, או שהיתה הקבלה מאדם הראשון, או שהיתה קבלה מהלכה למשה מסיני, ושתי האופנים נזכרו בתוס' בחולין דף ס"ו ע"ב בד"ה כל שיש לו כו', יעושה"ה, ואיך שיהי' עכ"פ לפי דבריהם בזה, הוי עיקר קושיית הש"ס מקרא דשריון קשקשים מכח הקבלה, וכדכתיבנא בלשון הגמרא (בד"ה יגדיל תורה כו') דקרא דשריון קשקשים עצמו אמרו שמואל מצד ידיעתו מהקבלה, וזה מוכרח בפירוש סוגיין, וכ"כ מהר"מ לובלין ז"ל.

בא"ד: וא"ת כו', אימא דטהור בחדא מינייהו כו', עכ"ל. והקשה הפרי מגדים ב"ד סי' פ"ג בחלק משבצות זהב סס"ק ב', דא"כ דנימא דבחדא מינייהו טהור, מאי אהני לן הלכה למשה מסיני דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר ויעו"ש שהניה בקושיא, וכבר קדמו בזה בעל תורת חיים שם בחולין לתרץ קושיית התוס' הזאת הכי, והפר"מ לא ראוהו.

ובספרי טהרת חולין אשר עודנו בכתובים עמדי, כתבתי בזה דקושיות התוס' בזה קאי, להך גיסא שכתבו בחולין דהא דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר יזעינן רק מקבלה מאדה"ר, ולא מהלמ"מ, והשתא שפיר מקשו התוס' דדילמא בחדא מינייהו טהור, דתו אין לדחות, דמאי אהני לן הקבלה מאדה"ר, דז"א דבשלמא אהלמ"מ שייך לאקשווי לאיזה צורך נמסרה למשה, כי לא לחנם גלה הקב"ה סודו למשה נביאו למסרה לנו מורשה, אבל על איזה קבלה מאדה"ר, לא שייך לאקשווי מאי אהני לן, דמה בכך דאף אם איננה הוראה לשום דין ודח, הלא אדה"ר מסר כל דרכו חכמה הטבעיות לדורות הבאים אחריו, למען ידעו תהלוכי הטבע מוצאה ומובאה ויהי' להם לעינים, לדעת הדרך אשר ילכו בו, להנאתן ולצורכם, די ביאור מספיק, וא"כ שפיר הקשו התוס' להך גיסא.

אמנם בקונטרס סנפיר וקשקשת אשר לי, בוויכוח שאלות ותשובות עם מ"ו הגאון בעל א"ח זלה"ה כתבתי, דאף לאידך גיסא דמהלמ"מ ידעינן לי, נמי שפיר מקשים התוס' אימא דבחדא מינייהו טהור, וכ"ת א"כ מאי אהני לן הלמ"מ דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, י"ל דנ"מ לנודה, והיינו שהדיר עצמו שלא יאכל דגים, כי אם מדג שיש בו שניהן סנפיר וקשקשת דוקא, ומצא חתיכת דג שיש בה קשקשת ואין בה סנפיר, ומותר לאכלו דבידוע שיש לו סנפיר, או איפכא שנדר

שלא לאכול כי אם מדג שיש בו רק סימן אחד, ומצא חתיכת דג בקשקשת לבד, אסור לאכול מצד ההלכתא דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ודוגמת זה תירץ הרא"ש בחולין דף י"ז ע"א באבעיא דאיברי בשר נחירה שניתותרו כו', דנ"מ לנודר יעוש"ה, וא"כ הקשו תוס' לכל צד שפיר, בין אם היתה קבלה מאדה"ר או מהלמ"מ וק"ל.

בא"ד: וא"ת כו', אימא דטהור בחדא מיניהו כו', עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כו', עכ"ל. והקשה מהרש"א דא"כ לכתוב רחמנא סנפיר לחוד, ולא שייך בהא יגדיל תורה ויאדיר, כנראה מתוס' דפרק אלו טריפות (ורצונו לומר בזה דבשלמא להאמת דבעי תרתי הסימנין יחד דוקא, שפיר כתבו התוס' שם דהרבה טעמים אמר לנו לידע מהו קשקשת, וכדפירשתי כוונתם בחידושינו בלשון הגמרא בד"ה יגדיל תורה כו', לדרכו של מהרש"א, דמכח הקבלה מהלמ"מ ומן הכתוב יחד גלתה לנו התורה מהו קשקשת, ולא נטעה לומר קשקשת היינו סנפיר, משא"כ השתא, דבחדא מיניהו נמי טהור, א"כ בסנפיר לחוד סגי, ותו אי אפשר לבוא לידי טעות כלל, דמה שיש לו קשקשת הא יש לו נמי סנפיר, וא"כ מה תועלת נפקא לן בידיעת קשקשת מה הוא כיון דבחדא מיניהו סגי), ותירץ מהרש"א ז"ל, דאי לאו קשקשת ה"א סנפיר היינו קשקשת, אבל השתא דכתיב קשקשת, ע"כ סנפיר היינו סנפיר, ומדלא כתיבי יחדיו, ע"כ בחדא סגי, א"נ דאצטרך קשקשת למצא חתיכת דג שאין בו סנפיר ויש בו קשקשת דטהור, וכדקיי"ל בש"ע י"ד סי' פ"ג סעיף ג' עכ"ל מהרש"א.

ואני תמה ולא אדע, כי לא ירדתי לסוף דעת רבינו מהרש"א בזה בתירוצו, דלתירוצו הראשון קשה לי מלשון התוס' בחולין דף כ"ג ע"א בסוף ד"ה אצטרך כו', וזכרתי דבריהם לעיל בחידושינו בלשון הגמרא (בד"ה גמרא כו'), שהקשו התוס' דאיך שייך שיכתוב רחמנא קרא בשביל שלא נטעה, דהא קמי שמיא גליא, ותירצו דלשון קשקשת דבר שאינו שות וחלק דבר שהיד מסכסכת בו וסנפיר כך הוא, ונופל בו לשון קשקשת עכ"ל, וביארתי דבריהם לעיל שם, ולפ"ז גבי סנפיר וודאי דלא שייך הכי, דאין מלת סנפיר במשמע לשון סכסוך, וא"כ מאי מתרץ מהרש"א, דה"א סנפיר היינו קשקשת, ז"א דאיך הוה אפשר למיטעי בהכי, דא"כ תיקשי ק' התוס' וכי אצטרך קרא למיכתב בשביל שלא נטעה, הלא קמי שמיא גליא, ותירוצם לא שייך בזה וכאמור, ופליאה גדולה הוא זה אמהרש"א שלא עמד על זה, דהרי התוס' בהאי סוגיין דחולין דף ס"ו ע"ב בד"ה ה"א כו', רמזו על דבריהם אלה, שבדף כ"ג ע"א (ומהרש"א ז"ל הא עיין שם בכותבו זה, דהרי רמז לדבריהם שם בד"ה יגדיל תורה כו'), ודבר זה כתבתי בתוך קונטרס סנפיר וקשקשת למ"ו הגאון בעל א"ח זלה"ה, ושמח בו מאוד וקלסוהו עד לחדא, ואחרי זמן מופלג הגיעני ה' הטוב ספר ראש יוסף להגאון בעל פרי מגדים אמס' חולין, וראיתי לי שם הביא דברי תוס' דהכא, והקשה עליהם ק' מהרש"א, ותירץ כתירוצו מהרש"א הוה (ולא ראה דברי מהרש"א דהכא שקדמו בזה), וסיים דלפ"מ ש' התוס' בדף כ"ג שם ליתנהו להני דברים, דסנפיר אינו לשון סכסוך, ושמחתי מאוד שזכיתי לכוין לדעת הגרול ואיך שיהי' עכ"פ אזיל לי האי תירוצא דמהרש"א וצ"ע.

ומה שתירץ מהרש"א עוד, דאצטרך קשקשת למצא חתיכת דג שאין בה סנפיר, ויש בה קשקשת לחוד, דטהור, גם בזה שגבו דבריו ממני, דנהי דהדין אמת, וכמ"ש

בטוש"ע סי' פ"ג סעיף ג' בשם הרשב"א, אבל קרא דקשקשת א"א לומר, דנכתב עבור כך, דהא השתא נמי דכתיבו תרומיהו סנפיר וקשקשת, עדיין מנא ידעינן האי כללא דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, וכמו שהרגישו התוס' בחולין ס"ו ע"ב, וגם הבא בתהילת דיבור זה, וצ"ל כתירוצם דידעינן ל' מקבלה, או מאדה"ר או מהלמ"מ, וא"כ הדרא ק' מהרש"א לדוכתה ל"ל קשקשת, ומשום מצא חתיכת דג בקשקשת א"א לומר, דהא זה נדע מקבלה, וגם זה כתבתי למ"ו הגאון בעל א"ח זלה"ה, וכתב לי בתשובתו שראה קושיא זו בספר קול יתודה, ועיינתי שם, ראיתי שמה שתירץ בזה לקיים דברי מהרש"א, הוא רק על דרך תחידוד, ורחוק מקוטב מרכז האמת, וא"כ ק' מהרש"א ז"ל עדיין במ"ע.

ובחיבורי טהרת חולין כתבתי לתרץ ק' מהרש"א בפשיטות, דאי כ' רחמנא רק סנפיר לחוד, ה"א דקפיד רחמנא רק על סנפיר לחוד, שהוא לבדו דוקא יהי' סי' טהרה, אבל דג שיש בו שניהן סנפיר וקשקשת, ה"א דטמא הוא (ולא מבעיא להך גיסא דהתוס' דמקבלה מאדה"ר ידעינן כללא דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, די"ל לא לדעת סי' טהרה ניתן ונמסר הך כללא, רק לדעת הטבע וכדכתיבנא לעיל, אלא אפילו לאידך גיסא דהתוס' דמקבלה מהלמ"מ ידעינן ל', הא כתב מהרש"א בחולין ס"ו ע"ב, דהלמ"מ לא נאמרה להדיא לומר שסי' טהרה הוא זה, רק הכלל הזה נמסר סתמא, וא"כ להך ס"ד, הא הוה אפשר למיטעי, דההלכתא אהני לפ"ז לדעת על פיה סי' טומאה), אבל כעת הדרנא בי, דזה ליתא, דאי אפשר למיטעי בהכי, דהא להס"ד דקושיית מהרש"א דקרא דהתירא יכתוב רק, כל אשר לו סנפיר תאכלו, א"כ יהי' כתוב נמי בסיפא דקרא הכי, וכל אשר אין לו סנפיר שקץ הוא לכם, וא"כ תו ליכא למיטעי ולומר, דבדאיתנהו תרתי סנפיר וקשקשת יחדיו, יהי' טמא, דא"כ אדכתיב בסיפא דקרא וכל אשר אין לו סנפיר שקץ הוא, הל"ל רבותא טפי, דאף ביש לו סנפיר משכחת דשקץ הוא, וכגון דאיתנהו תרומיהו, יהי' צריך הכתוב אז לומר, וכל אשר יש לו סנפיר וקשקשת יחדיו, וכל אשר אין לו סנפיר, שקץ הוא לכם, א"ו מדיכתיב רק וכל אשר אין לו סנפיר שקץ הוא לכם תו ליכא למיטעי כלל, וא"כ הדרא ק' מהרש"א לדוכתה, דאיך ס"ד לומר כק' התוס' דבחדא סגי, א"כ ליכתוב רק סנפיר לבד.

ובקונטרס סנפיר וקשקשת הנזכר כתבתי ליישב ק' מהרש"א, והוא דלפי הכלל דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, מעתה אם יבוא לפנינו דג בקשקשים לחוד בלי סנפיר כלל, בהכרח לומר דנשרו סנפיריו, אבל וודאי הי' לו מקמי הכי סנפירין, או כשנמצא דג בקשקשת בלא סנפירין, ויש לו רגלים כרגלי החיות או הבהמות, וכנדון הדג שטינקו"ס מרינוס שזכרנו במשנתנו, נדע ע"י כך שהרגלים במקום סנפירין הן, וכחד תירוצא דהמעדני י"ט שם וכתבנת התבואות שור בדבריו, והשתא יאמר אני דהתוס' נמי סוברים כשיטת הרמב"ן בפי' החומש והביאו הרב"י בסי' פ"ג, והרמ"א שם בהג"ה סי' פ"ג סעיף א' בשם ה"ה פ"א מהמ"א הלכה כ"ד, דקשקשים אינן סי' טהרה, אלא כשהן נקלפין ביד או בכלי, אבל אם אי אפשר לקלפן מעור הדג, לא מיקרי קשקשת, וא"כ אף להס"ד דהתוס' בקושייתם דבחדא מיניהו טהור, אצטרך למיכתב קשקשת, דלישנא דקשקשת מורה אסכסוך, וכמ"ש התוס' בחולין דף כ"ג הנ"ל, והיינו דוקא בקשקשים הנקלפים ביד או בכלי, בהם שייך לומר שהיד מסכסכת בהן, וכמו שהחוש מעיד ברוב דגים כשאדם ממשמש

בהם מלמטה למעלה מצד הזנב הדג לצד ראשו, היא מטכסכת בהם קצת ומתעכבת להיות שוהה בהם, ואפ"ה שפיר תירצו התוס' דחולין דף כ"ג דטפי הוה טעינן לפרש מלת קשקשת לפי משמעות לשון סכסוך שלו, אסנפירין ששט בהם, לפי שבסנפירין איכא סכסוך יותר מבקשקשים, אבל וודאי גם בקשקשים שייך סכסוך קצת, ותדע דאטו וכי לחנם או לשוא חלילה, כתבה רחמנא לשון סכסוך בקשקשת, ואף דסנפירין אית בהו סכסוך יותר, ואפ"ה סנפיר אינו לשון סכסוך וכנ"ל, ז"א דעכ"פ אין הלשון שקר, אבל בקשקשת אס"ד דלא שייך בהו סכסוך כלל, וכי נצח ישראל ישקר ח"ו לכתוב משמעות דבר שאינו בו, א"ו שייך בקשקשים סכסוך, והוצרך רחמנא בזה ליכתוב ביותר לשון הסכסוך לאוריי דדוקא הני איקרו קשקשים, משא"כ המובלעים בעור הדג ממש, ואינן עומדים קצת למרחוק עד שא"א להסירן לא ביד ולא בכלי, כי אם בקריעת עור הדג ובשרו, הני לא איקרו קשקשים דלית בהו סכסוך, וא"כ אם נמצא דג בקשקשים כאלה, ואין לו סנפיר נדע דטמא הוא, כי אין לו סי' טהרה כלל, וא"כ הקשו תוס' שפיר, דילמא בהדא מינייהו סגי, ואפ"ה לא סגי דליכתוב סנפיר לחור, כי רצה להורותינו ענין הקשקשין כנ"ל, ונ"מ בנמצא דג בקשקשין שאין נקלפין כלל, ואין לו סנפירין נדע דטמא הוא, משא"כ אי לא כתב רחמנא לשון קשקשת, ה"א דהני נמי סי' טהרה הן, ואף שאין לו סנפירין שמא נשרו, והיינו יכולין לבוא לידי מכשול, כגלע"ה, ותו לא מידי בזה ודוק היטיב.

דף נב, א גמרא: ומודה ר' יהודה שאם נבעלה כו' שוב אינה יכולה למאן. עיין בזה בחידושי הרמב"ן והר"ן ז"ל, ועיין גם במשנה למלך פ"ב מהל' אישות הלכה ב', כי ביאר שם באר היטיב, כל חלקי הדינים המסתעפים מזה בסוגיין, ובכל המקומות בש"ס ובתוס' השייכים לה.

גומות אע"פ שאין שערות. וכ' הר"ן בחידושו: וקיי"ל הכי, הילכך פלוגתייהו דתנאי (במשנה שאח"ז בעמוד ב' דלקמן), בשיעורא דב' שערות, לא נ"מ מידי, אלא בב' שערות בגומא אחת, אבל בב' שערות בשני גומות, אפילו קטנים ביותר, הוא גדולה, דתיפוק ל' משום גומות עכ"ל, ועפר אני תחת כפות רגלי אדונינו הר"ן ז"ל, ואדון לפניו בקרקע, כי תורה היא וללמוד אני צריך, דלפענ"ד אין זה מוכרח, דהא טעמא דגומות מהני אפילו בלא שערות, משום דחזקה, דאין גומות בלא שערות, ושערות ה' בהם ונשרו, וכמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' אישות הלכה י"ז, וכן פרש"י במס' ביצה דף כ"ה ע"ב בד"ה שפוד כו', וכ"כ המחבר בש"ע אה"ע סי' קנ"ה סעיף ט"ז, וא"כ י"ל דכל זה דוקא בדלית כאן שערות כלל תוך הגומות, אז אמרינן כיון דיש כאן גומות, ואין גומות בלא שערות, חזקה ה' כאן שערות כשיעור ונשרו, אבל כשיש כאן שערות תוך הגומות ואינן כשיעור, מאן יימר דאהני הגומות בזה, כיון דעיקרן של הגומות הוא רק להודיע על השערות, והשערות הרי הן לפנינו ואינן כשיעור שראויין להיות, אם לא דנימא דס"ל להר"ן ז"ל, דאמרינן כיון שיש כאן גומות, אמרינן מסתמא היו כאן שערות כשיעור ונשרו, והני שערות שלפנינו הפחותין משיעורא, אחרינא נינהו וצמחו אחריהן, ולא מבעיא לדעת הב"ש באה"ע שם סי' קנ"ה ס"ק כ"ט, דהיכא דיש לפנינו אחר זמן הגדלות אותן שערות של שומא שהיו בה קודם גדלות, דלא אמרינן דהוו נמי שערות אחרות כאן שצמחו אחר הגדלות ונשרו, דלא שייך זה, אלא אפילו לדעת מהראנ"ח בח"א סי' כ"ו (וזכרתי